

תקציר

במרוצת הדורות נתפסה היהדות כחבילת זהות אחידה המשלבת בין דת ולאום, חברה ותרבות. במאתיים השנים האחרונות לערך החלו התפרים המחברים בין רכיבי החבילה להיפרם. מכאן והלאה חלק הארי של היהודים המעוניינים בשימור זהותם היהודית הדגישו את הלאום, את החברה ואת התרבות, אך לא ייחסו חשיבות לרכיב הדתי-הלכתי. בפרקי ההיסטוריה הקודמים היה היהודי שאינו שומר תורה ומצוות סוטה מדרך הישר – חריג באמונתו, ביחסו לחברה ובזיקתו הלאומית. כך היה אפשר לדחותו בנקל, בעזרת קטגוריות הלכתיות שונות, אל מחוץ לגדר. ברם בפרקים החדשים היהודי החילוני הוא אדם נורמטיבי. עתה ההלכה מתקשה להגדירו כסוטה וכחריג כאשר הוא עצמו השכיח.

הקושי אינו מתמצה בתחום ההלכתי, והוא כרוך בדיסוננס הכרתי חריף ביחסם של הדתיים אל החילונים: מצד אחד, בחיי היום-יום, חלק גדול משומרי ההלכה בדורנו רואים ביהודי החילוני אדם נורמטיבי, יהודי מלא, שותף לגורל היהודי, בן ברית ואח. מצד אחר, בחיים הדתיים (הן המשפטיים-הלכתיים הן הרעיוניים-השקפתיים) כמעט כל שומרי המצוות האורתודוקסים, דתיים כחרדים, מסווגים את היהודי החילוני בקטגוריות הלכתיות קלסיות העוסקות בסוטה מתורה ומצוות: החילוני הוא "אפיקורוס", "מומר", "משומד", "רשע" או, למצער, "תינוק שנשבה".

זאת ועוד: החילוני אינו רק איש פרטי, הוא גם שחקן מרכזי בזירה הציבורית. החילונים נושאים בעיקר הנטל של הפעלת רשויות המדינה, מוסדותיה וסמכויותיה. חילונים הם קבוצת הרוב בבית המחוקקים, בבית המשפט, ברשות המבצעת, בתקשורת ובצבא. ממילא ברור שיחסם של הדתיים אל המדינה ואל המוסדות הפועלים במסגרתה וברשות הרבים מושפע מיחסם אל החילונים. אם חילוני פרטי הוא בגדר "רשע", קל לייחס תכונת רשעות גם לראש ממשלה או לשופט בית המשפט העליון, שעמדותיהם אינן מקובלות על רבים בציבור הדתי. הדיסוננס הפרטי מתגלגל לכדי דיסוננס כלפי עצם הריבונות, כלפי סמליה ופעולותיה.

חיבור זה דן בבעיית המעמד ההלכתי של היהודי החילוני – הפרטי והציבורי. קריאה זהירה של ההקשרים שבהם נקבעו ההגדרות ההלכתיות הקשות שנהוג לייחס לחילוני מלמדת כי המרווח המעשי והאידאולוגי לקבלת החילוני על ידי הדתי נרחב יותר מהצפוי. מסורת ההלכה מבחינה בין היחס לחילוני בהקשר הדתי-פולחני לבין מעמדו של עובר העברה בשני הקשרים אחרים: ההקשר הלאומי וההקשר החברתי. מתברר שהגינוי ההלכתי הנוקשה של החילוני שמור בעיקר למישור הדתי: ליחסים בין אדם לבין קונו. מנגד, במישור הלאומי, ולפרקים אף במישור החברתי, ההלכה אינה שופטת את החילוני בחומרה אלא רואה בו שחקן לגיטימי מלא בחיים היהודיים.

קריאה הלכתית כזו עשויה לתרום לצמצום הדיסוננס ההכרתי ולמיזוג האופק ההלכתי עם האופק החברתי הראלי. התחושה הטבעית של שותפות הגורל שבין שתי הקבוצות, במישורי הקיום הלאומי והחברתי, מקבלת אישוש הלכתי אותנטי. דמותו הראלית של החילוני ודמותו ההלכתית של עובר העברה מתלכדות לדמות אחת, אף אם אינה הרמונית.